

1492. toplantı, 12-14 Mart 2024 (DH)

İnsan Hakları

H46-36 Öner ve Türk grubu (Başvuru No. 51962/12), Nedim Şener grubu (Başvuru No. 38270/11), Altuğ Taner Akçam grubu (Başvuru No. 27520/07), Artun ve Güvener grubu (Başvuru No. 75510/01) ve Işıkırık grubu (Başvuru No. 41226/09) v. Türkiye

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Refereans belgeler

DH-DD(2024)39, DH-DD(2024)204, CM/Del/Dec(2023)1459/H46-28

Başvuru	Dava	Karar tarihi	Kesin Karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
51962/12	ÖNER VE TÜRK GRUBU (dava listesi CM/Notes/1492/H46-36-app)	31/03/2015	30/06/2015	Karmaşık sorun
27520/07	ALTUĞ TANER AKÇAM GRUBU (dava listesi CM/Notes/1492/H46-36-app)	25/10/2011	25/01/2012	Karmaşık sorun
75510/01	ARTUN VE GÜVENER GRUBU (dava listesi CM/Notes/1492/H46-36-app)	26/06/2007	26/09/2007	Karmaşık sorun
38270/11	NEDİM ŞENER GRUBU (dava listesi CM/Notes/1492/H46-36-app)	08/07/2014	08/10/2014	Yapısal ve karmaşık sorun
41226/09	İŞİKIRIK GRUBU (dava listesi CM/Notes/1492/H46-36-app)	14/11/2017	09/04/2018	Karmaşık ve yapısal sorun

Dava konusu

Bu beş dava grubu esas olarak nefret ve şiddeti teşvik etmeyen görüşlerini ifade ettikleri gerekçesiyle haklarında cezai kovuşturma başlatıldığı için başvuruların ifade özgürlüğüne yapılan haksız ve orantısız müdahaleler ve bunun bir bütün olarak toplum üzerindeki caydırıcı etkisi ile ilgilidir.

Öner ve Türk grubu, Terörle Mücadele Kanunu (esas olarak bir terör örgütünün yaptığı açıklamaların basılmasına ilişkin 6. maddesinin 2. fıkrası -ve yasa dışı bir örgüt lehine propaganda yapılmasına ilişkin 7. maddesinin 2. fıkrası) veya Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 215 veya 216. maddeleri (bir suçu veya suçluyu övmek, veya halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, halkın bir kesimini sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılıkları nedeniyle aşağılama) kapsamındaki suçlardan başvuruların haksız mahkûmiyetleriyle ilgilidir (9¹ ve 10. maddelerin ihlâli).

Işıkırık grubu Türk Ceza Kanunu'nun, yasa dışı bir örgüt adına suç işleyen ya da yasa dışı bir örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişinin örgüt üyesi olarak cezalandırılmasını öngören 220 maddesinin 6. ve 7 fıkraları ile ilgilidir.

Bu dava grubundaki başvuruların çoğu bu yasa hükümlerine dayanarak, örneğin yasa dışı bir örgüt tarafından düzenlenen gösteriye barışçıl şekilde katıldıkları için ya da böyle bir örgüt hakkında olumlu görüş bildirdikleri için, savcılık tarafından örgüt üyeliğini kanıtlayan somut deliller sunulmadan, yasa dışı örgüt

¹ *Güler ve Uğur* (31706/10) davası, başvuruların din özgürlüğüne yapılan müdahalenin, belirlilik ve öngörülebilirlik gereklerini karşılamaması anlamında kanuni bir dayanağa sahip olmaması nedeniyle madde 9 ihlaliyle ilgilidir; zira sadece dini bir törene katılmanın Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin 2. fıkrası kapsamına gireceğini öngörmek mümkün değildir.

üyeliğinden çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Mahkeme) özellikle kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı yeterli koruma sağlayamayan (§ 67) ve bu nedenle caydırıcı bir etkiye sahip olup öngörülebilirlikten yoksun olan hükümlerin lafzını ve yerel mahkemeler tarafından geniş şekilde yorumlanmasını eleştirmiştir (10. ve 11. madde ihlalleri).

Bu gruptaki *Kaplan ve Fesih Çoban* davaları, başvuranların eylemleri ile isnat edilen suçun kapsamı arasında bağlantı kurulurken ilgili ve yeterli gerekçeler bulunmaması nedeniyle, TCK'nın 220. maddesinin 6. fıkrası uyarınca haksız olarak mahkûm edilmelerinden kaynaklanan adil yargılanma hakkının ihlâliyle ilgilidir (madde 6, 10 ve 11 ihlalleri).

Altuğ Taner Akçam gurubu TCK'nın 301.maddesi (Türk milletini veya yarg organları ile emniyet ve askeri teşkilatı da dahil olmak üzere devletin organ ve kurumlarını alenen aşağılamak) kapsamındaki kovuşturmalara ilgilidir. Mahkeme bu maddenin "kabul edilemeyecek kadar geniş hükümler içermesi" nedeniyle "kanun niteliği" şartını karşılamadığına karar vermiştir (madde 10 ihlâli).

Artun ve Güvener grubu TCK'nın 125. maddesinin 3. fıkrası ve 299.² maddesi uyarınca kamu kurumlarına, kamu görevlilerine ve, Cumhurbaşkanı'na (Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet, polis memurları, vergi müfettişleri vb.) karşı hakaret suçlarına ilişkin mahkûmiyetler hakkındadır. *Vedat Şorli* davasında Mahkeme 46. madde kapsamında ihlâlin, Devlet Başkanı'na kendisiyle ilgili bilgi verme ve görüş ifade etme hakkı bakımından ayrıcalıklı statü veya özel koruma sağlayan 299. maddenin hazırlanması ve uygulanmasıyla ilgili bir sorundan kaynaklandığını belirtmiş ve ilgili iç hukukun 10. madde ile uyumlu hale getirilmesinin ihlâlin sona ermesini mümkün kılan uygun bir telafi şekli olacağı (§ 54) sonucuna varmıştır (madde 10 ihlâli).

Son olarak *Nedim Şener* grubu kişilerin yayınları veya konuşmaları³ nedeniyle uygun ve yeterli gerekçeler olmaksızın⁴ ağır suçlamalarla tutuklu yargılanmalarına ilişkindir (madde 5 ve 10 ihlalleri).

Kararın icra aşaması

Bireysel önlemler: Yetkililerin bu önlemlere ilişkin sağladığı bilgilerin özeti (DH-DD(2024)39), H/Exec(2024)3'te yer almaktadır.

Genel önlemler:

Yetkililer genel önlemlere ilişkin, aşağıda ilgili başlıklar altında özetlenen güncellenmiş bilgileri eylem planlarında (DH-DD(2024)39) ve *Işıkkırık* grubu için Ek Bilgi Notu'nda sunmuştur.

İstatistiksel Bilgi

Komite 1459. toplantısında (Mart 2023 İnsan Hakları toplantısı) yaptığı son incelemede, TCK'nın hala ifade özgürlüğü hakkına aykırı bir şekilde kullanılıp kullanılmadığına ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için yetkilileri, özellikle Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7. maddelerine ilişkin ayrıntılarla birlikte detaylı istatistiki bilgi verme çağrısı yapmıştır.

Ancak yetkililer bu inceleme için Komite'nin ilgilendiği suçları ayırmadan, sadece Adalet Bakanlığı'na bağlı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından resmi olarak yayınlanan 2022 yılına ait kovuşturma ve mahkûmiyet sayılarını ve TCK'nın ilgili bölümlerini bir bütün halinde (örneğin tüm hakaret suçlarını toplu

² Ceza Kanunu'nun 299. maddesi Cumhurbaşkanı'na hakareti bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılan ve alenen işlenmesi halinde 1/6 oranında artırılan bir suç olarak düzenlemektedir. Diğer yandan TCK 125. madde ise, hakarete ilişkin genel hüküm olup üç ay ile iki yıl arasında hapis cezası öngörmekte ve suçun alenen işlenmesi halinde verilecek ceza 1/6 oranında artırılmaktadır. Eğer hakaret edilen kişi bir kamu görevlisiyse ceza bir yıldan az olamaz.

³ Bu gruptaki davalarda tutuklulukla ilgili usule ilişkin bazı ilave sorunlar vardır: *2 No'lu Mehdi Tanrikulu* davasında Mahkeme diğerlerinin yanı sıra başvuranın tutuklu yargılanmasının hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir; zira kendisine isnat edilen suç yani yasa dışı terör örgütü lehine propaganda yapma, -hatalı bir şekilde- Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100.maddesinde sıralanan ve tutukluluğu haklı kılan nedenlerin yasal karineyle belirlendiği suçlardan biri olarak kabul edilmiştir. *Abdullah Kılıç* davasında Mahkeme diğerlerinin yanı sıra Anayasa Mahkemesi'nin tutukluluğun hukukiliğine ilişkin incelemesinin aşırı uzun sürdüğünü tespit etmiştir. *İlker Deniz Yücel, Abdullah Kılıç ve 2 No'lu Taner Kılıç* davalarında Mahkeme Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141.maddesi uyarınca öngörülen tazminat yolunun, kişinin suç işlediğinden şüphelenmek için makul gerekçeler bulunmadığı yönündeki şikayetler bakımından Sözleşme'nin 5 § 5. maddesi anlamında bir tazminat yolu oluşturamayacağına karar vermiştir. *İlker Deniz Yücel* davasında Mahkeme ayrıca Anayasa Mahkemesi tarafından verilen meblağın açıkça yetersiz olması nedeniyle başvurana uygun ve yeterli tazminat verilmediğini de tespit etmiştir.

⁴ Mehmet Hasan Altan ve Alpay Şahin davalarında, TCK'nın 220 ve 314. maddeleriyle bağlantılı olarak 309, 311 ve 312. maddeleri, (cebir ve şiddet kullanarak anayasal düzeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, ve hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek ve silahlı terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek) başvuranları tutuklamak için kullanılmıştır.

olarak) vermiştir. Aynı şekilde 2022 yılında Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yürütülen bütün kovuşturma ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin istatistikleri de toplu olarak sunmuşlardır.

Öner ve Türk grubu

Komite, 1459. toplantısında (Mart 2023 İnsan Hakları toplantısı) yaptığı son incelemesinde yetkilileri Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nda ifade özgürlüğü hakkının kullanımının bir suç teşkil etmemesini sağlayacak daha fazla mevzuat değişikliği yapmayı düşünmeye ve cezai hükümlerin uygulanmasını şiddeti kışkırtan vakalarla sınırlandırmaya yönelik somut önlemler almaya güçlü şekilde teşvik etmiştir. Komite aynı zamanda yetkililere özellikle Terörle Mücadele Kanunu'nun 6 ve 7. maddelerinin uygulanmasına ilişkin ayrıntılı bilgilerle birlikte detaylı istatistiki bilgi verme çağrısı da yapmıştır; zira bu bilgiler Komite'nin gerçek durumu değerlendirebilmesi için elzemdir ve mevcut durumu izleyebilmeleri için Türk yetkililer için de bir öncelik olarak görülmelidir.

Yetkili makamlar verdikleri cevapta, Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. maddesinin 2. fıkrası ve 7. maddesinin 2. fıkrası ile TCK'nın 215. maddesinde 2013 ve 2019 yılında yapılan değişikliklerin yeterli olduğunu ve yerel mahkemelerin kanun hükümlerini Mahkeme içtihadıyla uyumlu bir şekilde uyguladığını tekrarlamıştır. Yetkililer, yüksek mahkemelerin içtihadının ilk derece mahkemeleri ve savcılık makamları tarafından takip edildiğinin altını çizmiştir. Ayrıca, yetkililer argümanlarını desteklemek üzere savcılıkların ve ilk derece mahkemelerinin yakın tarihli örnek kararlarını, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve çeşitli bölge adliye mahkemelerinin 2022 ve 2023 yılında verdiği kararları örnek olarak sunmuştur.

İşkırık grubu

Komite son incelemesinde TCK'nın 220 maddesinin 6. ve 7. fıkralarını Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bulgularıyla uyumlu hale getirmek için gerekli yasal değişiklikleri daha fazla gecikmeden yapmalarını yetkililere güçlü şekilde tavsiye etmiştir.

Yetkililer Anayasa Mahkemesi'nin TCK'nın 220. maddesinin 6. fıkrasının Meclis'in çözmesi gereken yapısal bir sorun teşkil ettiği yolundaki 10 Haziran 2021 tarihli pilot kararını hatırlatmıştır. Yetkililer, Komite'yi Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kapsamında, TCK'nın 220. maddesinin 6. fıkrasını keyfi müdahalelere karşı yasal koruma sağlamadığı için kanun niteliği kriterlerini karşılamadığı gerekçesiyle 26 Ekim 2023 tarihinde iptal ettiğine dair bilgilendirmiştir. Ayrıca, yetkililer, kararın Resmî Gazete'de yayınlandığı tarihten dört ay sonra, yani 8 Nisan 2024 tarihinde yürürlüğe gireceğini belirtmiştir.

20 Şubat'ta yetkililer, diğerlerinin yanı sıra, Anayasa Mahkemesi'nin tespit ettiği eksiklikleri gidermek üzere 220. maddenin 6. fıkrasında değişiklik içeren bir kanun tasarısının 16 Şubat'ta Meclis'e sevk edildiği ve kanun tasarısı teklifinin halen Meclis'te görüşülmekte olduğu yönünde ek bilgi vermiştir.

Anayasa Mahkemesi şimdiye kadar TCK'nın 220. maddesinin 7. fıkrasına ilişkin bir pilot karar vermemiştir ancak yetkililer bu fıkranın doğru olarak uygulandığını göstermek için 2020 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararı ve 2023 tarihli bir Yargıtay kararı sunmuştur. Yetkililer Anayasa Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *İşkırık* dava grubundaki tespitleriyle uyumlu bir içtihat benimsediğini ve başka bir mevzuat değişikliğine gerek olmadığını belirtmiştir.

Yetkililer *Bakır, Uzan ve Sevinç* davalarında Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında tespit edilen ihlallere ilişkin önceki beyanlarını tekrarlamıştır.

Altuğ Taner Akçam ve Artun ve Güvener grupları

Komite 1459. toplantıda (Mart 2023 İnsan Hakları toplantısı) yaptığı son incelemesinde Mahkeme'nin tespitlerini ve bu maddeler kapsamında yürütülen endişe verici yürütülen kovuşturma ve mahkûmiyet sayılarını göz önünde bulundurarak yetkililere, Mahkeme içtihadı doğrultusunda TCK'nın 125 ve 301. maddelerinde değişiklik yapmayı ve 299. maddeyi yürürlükten kaldırmayı düşünmeyi bir kez daha güçlü şekilde tavsiye etmiştir.

Yetkililer TCK 301. maddeyle ilgili olarak, başkaca mevzuat reformuna gerek olmadığı yönündeki görüşlerini tekrarlamıştır. Diğer yandan, yetkililer, 2023 yılına ait üç dava örneği sunarak da, soruşturma açılması için Adalet Bakanlığı'ndan izin alma gereğinin ifade özgürlüğünün haksız olarak sınırlandırılmasını engellediğini iddia etmiştir. Ayrıca yetkililer TCK'nın 301. maddesinin uygulanmasına ilişkin bir Yargıtay kararı, iki bölge adliye mahkemesi kararı ve iki savcılık kararını da örnek olarak Komite'ye sunmuştur.

Benzer şekilde TCK'nın 125. maddesinin 3. fıkrası ve 299.maddesiyle ilgili olarak yetkililer, Mahkeme'nin mevzuatı değil mevzuatın orantısız uygulanmasını eleştirdiğinin altını çizmektedir. Ayrıca, yetkililer, Avrupa Konseyi'ne üye devletler arasında devlet başkanları ve kamu görevlilerine yönelik hakaretin suç olmaktan çıkarılması konusunda bir fikir birliği olmadığını da bildirmiştir. Yetkililer 2017 tarihli AGİT raporu⁵ ve Uluslararası Basın Enstitüsü'nün veri tabanına⁶ atıfta bulunarak Andora, Avusturya, Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, İzlanda, İtalya, Monako, Hollanda, Polonya, Portekiz, San Marino, Slovenya, İspanya ve İsveç gibi üye devletlerde hakarete ilişkin cezai hükümler olduğunu belirtmiştir. Yetkililer ayrıca 2021 ve 2023 yılları arasında her düzeyden mahkemeler ve savcılık makamları tarafından verilen hüküm ve karar örneklerini de sunmuştur. Bunlara ek olarak, yetkililer, Adalet Bakanlığı'nın soruşturma izni vermediği iki örnek kararı da Komite'ye sunmuştur. Yetkililer yerel mahkemelerin uygulamalarında değişiklik yapılmasının ve farkındalık yaratma faaliyetlerinin yeterli genel önlem olacağını ifade etmiştir. Yetkililer *Pablo Rivadulla Duró v. İspanya* (27925/21) davasında Mahkeme'nin verdiği kabul edilemezlik kararına atıfta bulunarak, bu tür suçların cezai yaptırımlarının olmasının Sözleşme ile de uyumlu olduğunu ileri sürmüştür.

Nedim Şener grubu

Komite 1475. toplantıda (Eylül 2023 İnsan Hakları toplantısı) *Alparslan Altan* (12778/17) ve *Akgün* (19699/18) gruplarına ilişkin aldığı kararda, Mahkeme'nin *Nedim Şener* grubunda tespit ettiği 5. madde ihlallerine karşılık alınması gereken genel önlemlere ilişkin incelemesini *Alparslan Altan* ve *Akgün* grupları çerçevesinde sürdürmeye karar vermiştir, ancak 10. madde ihlallerine ilişkin incelemenin sürdürülmesine dair bir karar almamıştır.

Yetkililer tutuklu yargılanmaya ilişkin mevcut yasal güvencelerin Sözleşme ile uyumlu olduğunu belirtmiştir.

Alınan ve/veya alınması öngörülen genel önlemler hakkında bilgi

Yetkililer, diğerlerinin yanı sıra, ifade özgürlüğü ve kararların gerekçelendirilmesi konusunda hakimler ve savcılara özel çeşitli projeler, farkındalık yaratma etkinlikleri ve hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler hakkında da bilgi vermiştir. Yetkililer aynı zamanda Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı'nın 2023 yılında ifade özgürlüğü hakkına ilişkin verdiği üst düzey siyasi mesajlara da atıfta bulunmuştur.

Son olarak yetkililer yeni İnsan Hakları Eylem Planı ve Yargı Reformu Stratejisi Belgesi'nin hazırlanmakta olduğunu da bildirmiştir.

2 No'lu Taner Kılıç davasında yapılan Kural 9 Bildirimleri (DH-DD(2024)118, DH-DD(2024)181, DH-DD(2024)56-rev ve DH-DD(2024)207)

Üç STK (Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Hakimler Komisyonu ve Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi) Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye şubesi eski başkanı hakkındaki 2 No'lu Taner Kılıç davası için ortak bir Kural 9.2 bildirimini sunmuştur. STK'lar Türkiye'de insan hakları savunucularına yönelik haksız ve hukuksuz baskıların Komite'nin özel dikkati ve titiz denetimini gerektirdiğini ve dolayısıyla davanın insan hakları savunucularını gereksiz kısıtlamalardan koruyacak genel önlemler gerektiren öncü dava olarak sınıflandırılması gerektiğini iddia etmiştir. Yetkililer ise verdikleri cevapta davanın öncü dava olarak yeniden sınıflandırılmasının hiçbir dayanağı olmadığını ve bir davanın klon dava olarak sınıflandırılmasının Komite'nin eğer varsa gerekli görülen farklı genel önlemleri incelemesini engellemediğini belirtmiştir.

Başvuran da 30 Ocak 2024 tarihli bir Kural 9.1 bildirimini sunarak yetkililerin davanın bireysel önlemler bakımından kapanmaya hazır olduğu yolundaki görüşüne katılmadığını bildirmiştir. Başvuran tam aksine, ilk derece mahkemesi tarafından hakkında beraat kararı verilmesine rağmen kararın Yargıtay'da derdest olması nedeniyle gerekli bireysel önlemlerin alınmadığını ileri sürmüştür.

Yetkililer verdikleri cevapta, Mahkeme'nin ihlâl tespit ederken vardığı sonuçların kapsamına atıfta bulunup başvuranın serbest bırakıldığını ve Mahkeme tarafından hükmedilen adil tazminatın usulüne uygun olarak ödendiğini hatırlatmış bu nedenlerle de başka bireysel önlem gerekmediğini ve bireysel önlemler bakımından davanın kapanmaya hazır olduğunu tekrarlamıştır.

⁵ Bkz. <https://www.osce.org/files/f/documents/b/8/303181.pdf>

⁶ Bkz. <http://legaldb.freemedia.at/legal-database/>

Diğer Kural 9.2 Bildirimleri (İnsan Hakları Derneği (DH-DD(2024)122), Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) (DH-DD(2024)121), ve 16 STK (DH-DD(2024)142)

STK'lar yetkililer tarafından bildirilen örnek kararların ve genel istatistik verilerin sistematik ifade özgürlüğü hakkı ihlallerine ilişkin doğru bir tablo sağlamadığını ileri sürmüştür. STK'lar ayrıca ceza hukukunun Sözleşme standartları doğrultusunda uygulanmadığını ve özellikle tutuklu yargılamanın bir cezalandırma biçimi olarak kullanıldığını savunmuştur. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin verilerine dayanarak 14 gazeteci ve medya çalışanının halen hapse olduğunu bildirmiş ve gazetecilerin, mesleki faaliyetlerine dayanan suçlamalarla terörle bağlantılı suçlar kapsamında kovuşturma, tutuklama ve/veya mahkumiyet ile karşı karşıya olduğu örnek davalar sunmuşlardır. MLSA 2023 yılı Türkiye'de İfade Özgürlüğü Davaları Dava İzleme Programı Raporu'na dayanarak izlenen 233 ifade özgürlüğü davasından 103 tanesinin terör suçu olarak kategorize edildiğini ve 113 tanesinin gazeteciler aleyhine açıldığını iddia etmiştir.

İnsan Hakları Derneği Türkiye'deki doğruluk kontrolü platformlarından biri olan Doğruluk Payı'nın kayıtlarına dayanarak Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan açılan dava sayısının 2023 yılında önceki dönemlere göre 19 kat arttığını ve sadece 2022 yılında 1,377 çocuğa bu suçun isnat edildiğini iddia etmiştir. STK'lar ayrıca TCK hükümlerinin birbirinin yerine uygulanmasını, yani Anayasa Mahkemesi'nin TCK'nın 314. maddesiyle bağlantılı olarak uygulanan 220. maddesinin 6. fıkrasını iptal etmesinin ardından adli makamların artık 314.maddeyi ya da Terörle Mücadele Kanunu hükümlerini özellikle de bu kanunun 6. maddesini direkt olarak uygulamaya başlamasını eleştirmiştir.

Yetkililer verdikleri cevapta esas olarak eylem planında verilen bilgileri tekrarlamış ve burada yer alan önlemleri özetlemiştir. Kendilerinin resmi istatistikleri verdiklerini ve STK'ların verdiği diğer bilgilerin güvenilir olmadığını belirtmiştir. Yetkililer ayrıca STK'ların bildirimlerinde dile getirilen hususların, kararların icrasının kapsamı dışında kaldığı ve spekülasyon niteliğinde olduğu kanaatiyle; bu hususlar hakkında yorum yapmak istemediklerini de ifade etmiştir.

Sekreteryanın analizi**- Bireysel önlemler**

Öner ve Türk grubu: Yetkililer 3 No'lu Selahattin Demirtaş başvurusunda Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararın ardından başvuranın yeniden yargılama talebinin sonucu ve yeniden yargılamanın yapıldığı Güllü davasının sonucu hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

Işıkrık grubu: Yetkililer Buluş ve Diğerleri davasında Anayasa Mahkemesi önündeki başvurunun sonucu, Bakır ve Diğerleri ile İlyas Gündüz davalarında yeniden yapılan yargılamaların sonucu ve Kaplan, Balta, Gök, Fesih Çoban, Çiçek ve Diğerleri davalarında ise yargılamaların yeniden yapılması hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

Altuğ Taner Akçam grubu: Bu dava grubunda daha fazla bireysel önlem gerekmektedir.

Artun ve Güvener grubu: Yetkililer Uzan, Ataç ve Vedat Şorli davalarında yapılan yeniden yargılamaların sonucu hakkında bilgi vermeye davet edilebilir. Dickinson davasıyla ilgili olarak Mahkeme başvuranın vefatının ardından yetkililerin revizyon talebini takiben başvuru hakkında düşme kararı vermişti. Dolayısıyla Komite artık bu davayı inceleme yetkisinin olmadığını belirtebilir.

Nedim Şener grubu: Bu davalarda, Mahkeme'nin başvuranların gazeteci ve insan hakları savucusu olarak faaliyetleri sırasında hükümet hakkında yayınladıkları bilgi ve eleştiriler nedeniyle tutuklu yargılanmalarından kaynaklanan Sözleşme'nin 5. ve 10. maddelerinin ihlal edildiğine karar verdiği hatırlatılmaktadır. Şu anda başvuranların hiçbiri tutuklu değildir. Ancak bu kişilerin mesleki faaliyetlerinin niteliği göz önüne alındığında bu grupta tespit edilen 5. madde ihlallerine karşılık olarak gerekli etkili genel önlemlerin alınması, bu kişilerin 10. madde kapsamındaki haklarından yararlanmasını sağlamak ve böylece onların ifade özgürlükleri üzerindeki caydırıcı etkiyi telafi etmek için de yerinde olacaktır. Bu nedenle bu gruptaki klon davalar için kapatma önerilmemektedir

Ayrıca yetkililer 2 No'lu Mehdi Tanrıku davasında yargılamanın yeniden yapılmasının sonucu hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

Klon davaların kapatılma önerisi: 11 davada (daha ayrıntılı bilgi için bkz. H/Exec(2024)3) daha fazla bireysel önlem gerekmemektedir. Dolayısıyla Komite'nin uygulamaları doğrultusunda bu davalara ilişkin incelemelerin bitirilmesi önerilmektedir. Kesin karar taslağı ekte yer almaktadır. Nedim Şener grubundaki klon davalar

dışındaki davalar bu gruptaki diğer davalarda gündeme gelmeyen çeşitli mevzuat hükümlerinin farklı hususlarıyla ilgilidir. Bu nedenle bireysel önlemleri alınmış olmasına rağmen bu davaların kapatılması önerilmemektedir.

- Genel önlemler

Işıkırık grubu

Işıkırık davasındaki ihlal, sanığın afiş asmak veya bir terör örgütünün amaçlarını destekleyen gösteriye katılmak gibi eylemlerden mahkum olması halinde mahkemenin bu sanığı terör örgütü üyesiymiş gibi cezalandırmasını gerektiren bir mevzuat hükmüyle ilgilidir.⁷

Başvuran yasa dışı bir silahlı örgütün dört militanının cenaze törenine katılmıştır ancak kendisinin yasa dışı örgütün üyesi olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Mahkeme bu yasal karinenin Sözleşme'nin kanunilik gerekliliklerini karşılamadığına ve bu nedenle ifade ve toplanma özgürlüğü hakkının ihlaline yol açabileceğine karar vermiştir.

Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin son zamanlarda verdiği bir karar ile söz konusu maddeyi yani Ceza Kanunu'nun 220. maddenin 6. fıkrasının kanunilik kriterlerini karşılamadığı gerekçesiyle iptal etmesi büyük bir memnuniyetle karşılanmaktadır. Yetkililer bu değişiklik resmen yürürlüğe girene kadar bu hükmün yerel mahkemeler tarafından uygulanması ve ilgili yasal gelişmelerle birlikte iptal kararının etkileri hakkında Komite'yi bilgilendirmeyi sürdürmeye davet edilebilir.

220. maddenin *Işıkırık* grubunu ilgilendiren diğer fıkrası olan 220. maddenin 7. fıkrası⁸ ile ilgili olarak Mahkeme, *Bakır ve Diğerleri* davasında benzer şekilde, ifade ve toplanma özgürlüğünün kullanılmasını, yasa dışı örgüt üyeliğine ilişkin somut bir delil de yok ise böyle bir örgüte üyelik sayılacak kadar kapsamlı bir şekilde yorumlamanın ve uygulamanın haksız ve öngörülemez olduğunu belirtmiştir (§ 67).

Bu hüküm iptal edilmemiş olsa da Komite, yetkililerin sunduğu ve bu hükmün Sözleşme ile uyumlu bir şekilde nasıl uygulanması gerektiği konusunda yol gösteren Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararlarını memnuniyetle karşılayabilir. Komite bu gruplarda yer alan bu ve diğer ilgili temel ceza hukuku hükümlerinin uygulanmasındaki adli pratiği değerlendirmek için yetkilileri bütün bu gruplara ilişkin örnek kararlar sunmayı sürdürmeye de teşvik edebilir.

Öner ve Türk, Altuğ Taner Akçam ve Artun ve Güvener grupları:

1. Mevcut durumun değerlendirilebilmesi için eksiksiz ve ayrıntılı istatistik ihtiyacı

Komite'nin 1406.toplantısında (Haziran 2021) (İnsan Hakları-DH) *Öner ve Türk* grupları davalarında aldığı CM/ResDH(2021)110 sayılı Ara Karar'da da hatırlatıldığı gibi Komite Mahkeme'nin *İncal* kararını (22678/93) verdiği 1998 yılından beri Türkiye'de ifade özgürlüğüne yönelik haksız müdahalelere yol açan ceza hukuku uygulamaları sorununu incelemektedir. *İncal* davası bireysel önlemlerin alındığı 116 diğer dava ile birlikte kapatıldıktan (bkz. CM/ResDH(2018)356 sayılı Nihai Karar) sonra *Öner ve Türk* öncü dava olmuştur. Ayrıca 78 dava da daha fazla alınabilecek bireysel önlem mümkün olmaması ve gerekli olmaması nedeniyle kapatılmış ancak bu kapatma Komite'nin genel önlemleri incelemesine devam etmesine engel olmamıştır.

Komite 1369. toplantısından (Mart 2020) (İnsan Hakları-DH) bu yana aldığı kararlarda mevcut durumu değerlendirmesine olanak sağlayacak istatistiksel bilgiler talep etmektedir. Maalesef yetkililerin bu inceleme için sağladığı istatistiksel bilgilerin şekli (sadece 2022 yılına ait ve tüm hakaret suçlarına ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlara ilişkin kovuşturma ve mahkumiyet kararlarını birlikte gösterecek şekilde birleştirilmiş veriler) Komite'nin herhangi bir sonuç çıkarmasına olanak vermemektedir.

Aynı zamanda STK'ların *diğerlerinin yanı sıra* davaların ayrıntılı bir şekilde izlenmesine dayanan bildirimleri de son derece endişe verici bir tablo çizmektedir.

Bu nedenle Komite ifade özgürlüğü hakkı söz konusu olduğunda bu hükümlerin nasıl uygulandığına dair bir değerlendirme yapabilmek için Türk yetkililerin Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. maddesinin 2. fıkrası ve 7.

⁷ Madde 220 § 6 "(Yasa dışı) örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi örgüt üyesi gibi cezalandırılır. Örgüt üyeliği için verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir. Bu hüküm sadece silahlı örgütler hakkında uygulanabilir." şeklindedir.

⁸ Madde 220 § 7 "Örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmamakla birlikte (yasa dışı) örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi örgüt üyesi olarak cezalandırılır. Örgüt üyeliğinden dolayı verilecek ceza yapılan yardımın niteliğine göre üçte iki oranına kadar indirilebilir." şeklindedir.

maddenin 2. fıkrası ile Ceza Kanunu'nun 215, 216, 220 § 7, 314, 125 § 3, 299 ve 301. maddelerinin ceza adaleti sistemi içinde uygulanmasına ilişkin son beş yıla ait ayrıntılı verilerin, ilgili suç türlerine ilişkin ayrıntılarla birlikte sağlanması gerektiğinin altını bir kez daha çizmelidir. Yetkililer aynı zamanda, Sekreterlik'le istişare halinde, bir Avrupa Konseyi iş birliği projesinin bu tür hedefe yönelik veri toplama konusunda ulusal kapasiteyi güçlendirmeye yönelik bir araç sağlayıp sağlayamayacağını araştırmaya teşvik edilebilir.

2. Başkaca mevzuat değişikliklerinin değerlendirilmesi

İfade özgürlüğünün kullanılması ile ilgili yürütülen soruşturma, kovuşturma, tutuklu yargılama ve mahkumiyet sayılarında belirgin düşüş gösteren verilerin yokluğunda Komite, Türk yetkililere Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nda ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasının bir suç teşkil etmediğini açıklığa kavuşturacak başka değişiklikler yapmayı değerlendirme ve cezai hükümlerin uygulanmasını şiddet ve nefretin kışkırtıldığı davalarla sınırlamaya yönelik somut önlemler alma çağrısında bulunmaktadır. Bu çağrılar yine tekrarlanabilir.

Bu bağlamda Komite yeni İnsan Hakları Eylem Planı ve yeni Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin hazırlanmasına ilişkin verilen bilgilere dikkat çekebilir ve yetkilileri yeni İnsan Hakları Eylem Planı'nın hazırlanması çerçevesinde özellikle aşağıda belirtilen tüm mevzuat değişikliği konularına ilişkin somut önlemler almaya teşvik edebilir. Bu amaçla Sekreterlik desteğinden yararlanmaları da teşvik edilebilir.

Mahkeme, kararlarında Türk halkının ifade özgürlüğü haklarını güvence altına almak için değişiklik yapılması gereken bazı mevzuat hükümlerinin altını çizmiştir, bu hükümler şunlardır:

Mahkeme son *Yasin Özdemir (Öner ve Türk grubu)* içindeki kararında Ceza Kanunu'nun 215. maddesinin 1. fıkrasının Sözleşme kapsamındaki kanunilik kriterini karşılamadığına karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın, yaptığı yorumların kamu düzenine yönelik gerçek ve yakın bir tehlike oluşturabileceğini öngörmesinin makul olarak beklenemeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme söz konusu hükmün uygulanmasının hükmün aşırı geniş yorumlanmasına yol açabileceğini ve bu nedenle başvuranın ifade özgürlüğü hakkını kullanmasına yapılan müdahalenin kanunilik şartını karşılamadığını vurgulamıştır (§§ 41, 42, 44).

Ceza Kanunu'nun 301. maddesiyle (Türk milletini aşağılamak) ilgili olarak, *Altuğ Taner Akçam* kararında Mahkeme'nin 2008 yılında yapılan değişiklikten sonra 301. madde dahilindeki suçun kapsamının hala çok geniş ve belirsiz olduğunu, dolayısıyla da ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına yönelik bir tehdit olduğunu vurguladığı hatırlatılmaktadır (§ 93). Aynı kararda Mahkeme bu hüküm kapsamında soruşturma başlatmak için Bakanlık'tan izin alma şartının güvenli ve sürekliliği olan bir güvence sağlamadığına karar vermiştir (§ 94). Ayrıca Mahkeme 2020 tarihli *2 No'lu Kaboğlu ve Oran* kararında bu hüküm uyarınca kovuşturmanın başlatılmasının, Bakanlık izninin olmaması nedeniyle kovuşturmanın sonradan sonlandırılmış olmasına bakılmaksızın, caydırıcı etkileri nedeniyle ifade özgürlüğü hakkına müdahale teşkil etmek için yeterli olduğunu tespit etmiştir (§§ 113-116).

İlgili hükümdeki Mahkeme tarafından tespit edilen eksikliklerin giderilmesinin başlıca yolu, hükümde kullanılan tüm kavramların öngörülebilirlik ve kanunilik ilkesini karşılayacak şekilde yeterince açık ve spesifik hale getirilmesi için Venedik Komisyonu tarafından tavsiye edildiği şekilde yeniden düzenlenmesi gibi mevzuat değişiklikleri yapmak olacaktır.⁹ Bu mevzuat değişikliği aynı zamanda savcılara ve hakimlere, *diğerlerinin yanı sıra*, ifade özgürlüğüne öncelik verilmesinin önemine ilişkin açık bir mesaj da verecektir. Dolayısıyla Komite, yetkilileri Ceza Kanunu'nun 301.maddesini Mahkeme'nin açık içtihadıyla uyumlu şekilde değiştirmeyi değerlendirilmeye bir kez daha güçlü bir şekilde davet edebilir.

Ceza Kanunu'nun 299. maddesi (Cumhurbaşkanı'na hakaret)¹⁰ (*Artun ve Güvener grubu*) ile ilgili olarak Mahkeme son zamanlarda verdiği bir kararda (*Vedat Şorli*)¹¹ devlet başkanının özel bir kanun ile daha fazla korunmasının ilkesel olarak Sözleşme'nin ruhuyla bağdaşmadığını ve bir devletin Devlet başkanının itibarının korunmasındaki menfaatinin devlet başkanı hakkında bilgi verme ve görüş belirtme hakkı karşısında ona özel bir ayrıcalık ya da koruma sağlanmasını haklı gösteremeyeceğini vurgulamıştır. Mahkeme ayrıca Sözleşme'nin 46. maddesi kapsamında, 10. madde ihlalinin 299.maddenin yazım şekli ve uygulanmasıyla ilgili bir sorundan kaynaklandığını ve ilgili iç hukuku 10. madde ile uyumlu hale getirmenin ihlale son verilmesini mümkün kılan uygun bir çözüm yolu oluşturacağını belirtmiştir.

Ceza Kanunu'nun 125. maddesinin 3. fıkrasıyla (kamu görevlilerine hakaret) ilgili olarak Mahkeme *Ömür Çağdaş Ersoy* kararında (*Artun ve Güvener grubu*), nispeten düşük miktarda olsa da ertelenen beş yıllık

⁹ CDL-AD(2016)002, 15 Mart 2016, § 94.

¹⁰ Avrupa Konseyi'ne üye Devletlerin Devlet Başkanlarına yönelik hakarete ilişkin karşılaştırmalı bir çalışma için bkz. H/Exec(2024)4.

¹¹ *Vedat Şorli v. Türkiye* (42048/19), nihai karar 28 Şubat 2022, § 54.

sürenin ardından düşme kararı verilen adli para cezasının cezai bir yaptırım olduğuna, başvuranın hapis cezası gerektiren ciddi suçlar temelinde hakkında yürütülen ceza yargılamalarının uzun bir süre boyunca devam etmesinin, onun kamu menfaatini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme iradesi üzerinde kaçınılmaz olarak caydırıcı bir etkisinin olduğuna karar vermiştir (§ 60). Bu çerçevede Komite, yetkilileri Mahkeme'nin içtihadı ve Avrupa'da devlet başkanına hakaretin suç olmaktan çıkarılması yönünde ortaya çıkan fikir birliği doğrultusunda 125. maddenin 3.fıkrasında değişiklik yapmayı ve 299.maddeyi ilga etmeyi değerlendirmeye bir kez daha güçlü bir şekilde davet edebilir.

Son olarak Mahkeme *Sevinç* davasında (*Artun ve Güvener grubu*), yerel mahkemelerin, başvuruları Askeri Ceza Kanunu'nun 85. maddesi uyarınca üstlerine hakaret ettiği gerekçesiyle mahkum edip ona hapis cezası verirken söz konusu menfaatler arasında içtihadında belirtilen kriterlere uygun bir denge kurmadığına karar vermiştir (§§ 29, 30). Sağlanan bilgi bu başlıkta tespit edilen ihlale karşılık olarak alınan ve/veya alınması öngörülen herhangi bir önleme atıfta bulunmamaktadır. Bu nedenle Komite, yetkilileri Mahkeme'nin bu kararda tespit ettiği eksiklikleri gidermek için alınan ya da alınması öngörülen genel önlemler hakkında bilgi vermeye, özellikle de Askeri Ceza Kanunu'nun 85. maddesinin uygulanmasına ilişkin yerel mahkemelerin verdiği örnek kararlarla birlikte bu hükmün son beş yıldaki uygulamasına ilişkin istatistiksel bilgileri sağlamaya davet edebilir.

Nedim Şener grubu

Yukarıda da belirttiği gibi Komite 1475.toplantısında (Eylül 2023) (İnsan Hakları-DH) Mahkeme'nin *Nedim Şener* dava grubunda tespit ettiği 5. madde ihlallerine yönelik alınması gereken genel önlemlere ilişkin incelemesini *Alparslan Altan* ve *Akgün* dava grupları çerçevesinde sürdürmeye karar vermiştir.

O dönemde 10. madde ihlallerine ilişkin önlemlerin incelenmesine dair herhangi bir karar alınmamıştır. Komite *Nedim Şener* grubundaki 10. madde ihlallerinin, başvuranların -gazeteciler, yazarlar, köşe yazarları ve insan hakları savunucuları-makul şüphe olmadan tutuklu yargılanmasının aynı zamanda onların ifade özgürlüğü haklarına haksız bir müdahale teşkil etmesinden de kaynaklandığını hatırlatmıştır.

Dolayısıyla 5 ve 10. madde ihlalleri, 5. madde ihlalleriyle doğrudan bağlantılı ve bu ihlallerin bir sonucu olduğundan her iki ihlal türü için alınması gereken genel önlemler aynıdır. Komite bu sebeple *Nedim Şener* dava grubunda tespit edilen 5 ve 10. madde ihlalleri kapsamında alınması gereken bireysel ve genel önlemlere ilişkin incelemesine, *Alparslan Altan* ve *Akgün* dava gruplarıyla aynı toplantıda gerçekleştirilecek bir sonraki incelemesinde devam etmeye karar verebilir.

Makul şüphe olmadan tutuklu yargılanma meselesi 2014 yılından beri Komite önünde derdesttir. Komite daha önce, Mahkeme'nin *Mergen ve Diğerleri* davası ile *2 No'lu Selahattin Demirtaş* davasındaki¹² benzer bulgularını *Nedim Şener* grubu altında incelemeye karar vermiştir. Keyfi hiçbir tutuklamanın 5 § 1. madde ile bağdaşamayacağı temel bir ilkedir ve 5§1. maddede yer alan "keyfilik" kavramı iç hukukla uyumlu olmamanın ötesine geçmektedir, dolayısıyla bir özgürlükten yoksun bırakma iç hukuk bakımından yasal olabilese de keyfidir ve bu nedenle de Sözleşme'ye aykırıdır. Komite 1428. Toplantısında (Haziran 2021) (İnsan Hakları-DH) Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinde yapılan ve kişilerin "katalog suçlar" olarak adlandırılan suçlar kapsamında dahi tutuklanması için kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delil şartını getiren değişikliği memnuniyetle karşılamıştır. Şimdi ise değiştirilen hükmün mahkemeler tarafından yaygın şekilde uygulanmasını sağlamak önem arz etmektedir.

Bu amaçla Komite yetkililere bir kez daha, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun değiştirilen 100. maddesinin gereklerine uyulmasının Türk yargısının yerleşik uygulaması haline gelmesi ve adli makamların bireyleri tutuklarken her zaman kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillere dayanmasını sağlayacak somut ve sonuç odaklı önlemler alma tavsiyesinde bulunabilir. Komite aynı zamanda yetkilileri değiştirilen hükmün yargı tarafından yaygın şekilde uygulandığını gösteren ilk derece mahkemeleri ve savcılıkların örnek kararlarını sağlamaya bununla birlikte Mahkeme içtihadına uygun olarak ceza hukukunun uygulanması konusunda hakim ve savcılarının eğitimine ilişkin de bilgi vermeye davet edebilir.

Son olarak *2 No'lu Taner Kılıç* davasının ayrı bir öncü dava olarak belirlenmesine ilişkin Kural 9 bildirimlerine dikkat çekilebilir. Bu bağlamda alınması gereken genel önlemler aynı olduğu için bu davanın *Nedim Şener* grubu içinde klon dava olarak gruplandırıldığı görülmektedir. Bu durum Mahkeme'nin *2 No'lu Taner Kılıç* kararındaki gerekçeleriyle de teyit edilmektedir, çünkü Mahkeme gazeteciler ve medya çalışanlarının tutuklanmasına ilişkin geliştirdiği ilkelerin, insan hakları savunucularına, insan hakları faaliyetleriyle doğrudan

¹² Komite'nin *Mergen ve Diğerleri* grubuna ilişkin nihai kararı ve Aralık 2021 tarihli *2 No'lu Selahattin Demirtaş* davasındaki kararında, ilgili ve yeterli gerekçe olmadan tutukluluk meselesini daha genel anlamda *Nedim Şener* grubu altında incelemeye karar verdiği hatırlanmalıdır.

bağlantılı davranışları nedeniyle aleyhlerine açılan ceza davaları bağlamında tutuklandıkları durumlarda *mutatis mutandis* (gerekli değişiklikler yapılarak) uygulanabileceği değerlendirilmesini yapmıştır (§ 147). Ayrıca Mahkeme başvuranın Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamındaki iddialarını reddedip 5 ve 10. maddelerin ihlâl edildiğini tespit ederken, başvuranın sivil toplum kuruluşu yöneticisi ve insan hakları savunucusu statüsünü yeterince dikkate aldığı sonucuna varmıştır (§ 168).

Finansman: SAĞLANDI